

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

INGLIZ VA O‘ZBEK BOLALAR ADABIYOTIDA OT OBRAZI

Mansurova Shohista Ismoilovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti dotsenti

<https://orcid.org/0000-0002-6234-4824>

shohista.isroilovna.1977@gmail.com

Tel: 909981068

Annotatsiya: *Ot timsoli bolalar uchun yozilgan asarlarda nafaqat hayvon obraz sifatida, balki sodiqlik, do‘stlik, jasorat va mehr-oqibat kabi ijtimoiy-axloqiy tushunchalarni ifodalovchi timsol sifatida namoyon bo‘ladi. Ishda ingliz adabiyotidan Anna Sewellning Black Beauty asari, o‘zbek adabiyotidan esa Xudoyberdi To‘xtaboyev, Erkin Vohidov va boshqa yozuvchilarning asarlaridagi ot obrazlari qiyosiy o‘rganiladi.*

Kalit so‘zlar: *Bolalar adabiyoti, ot obrazi, ramziy ma‘no, do‘stlik, sadoqat, tarbiya, qiyosiy tahlil, ingliz adabiyoti, o‘zbek adabiyoti.*

Kirish: Bolalar adabiyoti — bu kichik yoshdagi o‘quvchilarning tasavvuri, axloqiy qarashlari va estetik didini shakllantiruvchi muhim adabiy qatlamdir. Ushbu adabiy yo‘nalishda obrazlar orqali bola ongiga hayotiy haqiqatlar, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy g‘oyalar yetkaziladi. Shu jihatdan, bolalar adabiyotida mavjud hayvonlar obrazlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ulardan biri – ot obrazi – bolalar ongida chuqur taassurot qoldiradigan, estetik va tarbiyaviy imkoniyatlarga boy badiiy timsoldir.

Ot obrazining bolalar adabiyotidagi ifodasi ingliz va o‘zbek yozuvchilari ijodida turlicha ko‘rinishda gavdalanadi. Ingliz bolalar adabiyotida ot ko‘pincha jonli mavjudot sifatida emas, balki ichki kechinmalar, adolat va mehr-oqibatning ramzi sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, Anna Sewell’ning *Black Beauty* (Qora go‘zallik) asari bu jihatdan alohida o‘rin egallaydi. Asarda otning o‘z tilidan hikoya qilinishi orqali bolalarga nafaqat hayvonlarga mehr, balki insoniy fazilatlar ham singdiriladi.

O‘zbek bolalar adabiyotida ham ot obraziga alohida e‘tibor berilgan. Jumladan, Xudoyberdi To‘xtaboyev asarlarida ot – bu sodiq do‘st, sarguzashtdagi yordamchi va halollik timsolidir. O‘zbek xalq ertaklarida esa ot ko‘pincha sehrli yordamchi obrazida paydo bo‘lib, xalq og‘zaki ijodidagi ramziy qatlamni aks ettiradi.

Asosiy qism: Ingliz bolalar adabiyotida ot obraziga chuqur psixologik va axloqiy ma‘no yuklanadi. Xususan, Anna Sewellning *Black Beauty* asari ingliz adabiyoti tarixida ilk bor jonivor tilidan hikoya qilingan roman sifatida katta ahamiyatga ega. Bu asarda qora otning hayoti, u duch kelgan yaxshi va yomon odamlar, mehnatga bo‘lgan munosabat, rahm-shafqat kabi mavzular ochiladi. Otning ichki dunyosidan hikoya qilish orqali bolalarga empatiya, hayvonlarga insoniy munosabat va axloqiy qadriyatlar singdiriladi. Bu asarda ot – jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi kurashuvchi sabrli mavjudot sifatida namoyon bo‘ladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Yana bir muhim asar – Michael Morpurgoning *War Horse* romanidir. Ushbu asarda Joey ismli ot va Albert ismli bola o‘rtasidagi sadoqatli munosabatlar Ikkinchi jahon urushi manzarasida tasvirlanadi. Otning boshidan kechirgan kechinmalari va insonlar bilan bog‘langan ruhiy rishtalari orqali bolalarga insoniylik, sadoqat va fidoyilik tushunchalari singdiriladi. Bu asarda ot – urush va shafqatsizlik fonida insoniyatga oyna tutuvchi ramzdir.

Enid Blyton, C.S.Lewis singari mualliflarning ba’zi asarlarida ham ot obrazlari epizodik bo‘lsa-da, do‘stlik, sadoqat va harakat ramzi sifatida paydo bo‘ladi. Ayniqsa, “Narniya solnomasida” (C.S.Lewis) sehrli ot obrazlari orqali fantaziya bilan axloqiy tarbiya ustalik bilan uyg‘unlashtiriladi.

O‘zbek bolalar adabiyotida ot obrazi xalqona tasavvurlar, ertaknamo ramzlar va milliy qadriyatlar asosida shakllanadi. Xudoyberdi To‘xtaboyevning *Sariq devni minib* asarida ot – sarguzashtga yetaklovchi, sadoqatli do‘st va sehrli yordamchi sifatida tasvirlanadi. Bu obraz real va fantastik elementlar uyg‘unligida shakllanadi. Bola qahramonning o‘shish jarayoni davomida ot unga ham jasorat, ham donolik beruvchi ramzga aylanadi.

O‘zbek xalq ertaklarida ot obrazining o‘rni alohida. “Zumrad va Qimmat”, “Ot chopar yigit” singari ertaklarda ot – sodiq do‘st, yo‘lboshchi, ba’zida esa mo‘jizaviy qutqaruvchi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu ertaklardagi otlar ko‘pincha sehrli, so‘zlovchi, qahramonni sinovlardan o‘tkazuvchi obrazlarda ifodalanadi. Ularning obrazida xalqning orzusi – tezlik, kuch, aql va sadoqat mujassam bo‘lgan.

Erkin Vohidovning bolalar uchun yozgan ayrim she’riy asarlarida ham ot obraziga uchraymiz. Bu obrazlar orzular, go‘zallik va mehnatsevarlik timsoli sifatida talqin qilinadi. She’riy shakldagi tasvirlar orqali ot – erkinlik va harakat ramzi sifatida bolalar tasavvurini kengaytiradi.

Yaqin davr mualliflaridan Tohir Malik va Muhammad Ali kabi yozuvchilarning bolalarga mo‘ljallangan qisqa hikoyalarda ham ot obrazlari inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanat, mehr-oqibat va qadimiy madaniyat unsurlarining timsoli sifatida ishlatilgan.

Ingliz va o‘zbek bolalar adabiyotidagi ot obrazini o‘rganishda bir nechta metodologik yondashuvlar asosida tadqiqot olib bordik: *Qiyosiy-tipologik tahlil* – ingliz va o‘zbek mualliflarining asarlarida ot obrazining qanday kontekstda va qanday funksional yuklama bilan namoyon bo‘lishi tahlil qilindi. Har ikki adabiy makondagi o‘xshash va farqli tomonlar aniqlashtirildi. *Ramziy-semantik tahlil* – ot obrazining ma’naviy, axloqiy va estetik ramz sifatidagi ahamiyati o‘rganildi. Asarlar doirasida otning sadoqat, jasorat, do‘stlik, erkinlik kabi tushunchalarni ifodalashi tahlil qilindi. *Pedagogik-psixologik yondashuv* – bolalar adabiyotida obrazlarning bola psixologiyasiga ta’siri, ot obrazining bola ongida shakllantiradigan qadriyatlari va hissiy-emotsional ta’siri ko‘rib chiqildi. *Matnshunoslik asosidagi kontekstual tahlil* – asarlardagi ot obrazlari syujet rivojida qanday vazifani bajarishi, qahramonlar bilan qanday o‘zaro aloqada bo‘lishi matn asosida chuqur tahlil qilindi.

Ingliz va o‘zbek bolalar adabiyotida ot obrazining talqini o‘ziga xos badiiy va madaniy qatlamlarga ega bo‘lsa-da, umumiy gumanistik g‘oyalarni ifodalashda hamohanglik mavjud.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Har ikki adabiy an’anada ot obrazi — bu oddiy hayvon emas, balki jamiyat, axloq va ruhiyat timsolidir.

Ingliz adabiyotida, xususan Anna Sewell va Michael Morpurgo asarlarida ot obrazlari orqali bolalarda: hayvonlarga nisbatan empatiya, insoniylik va adolat tuyg‘ulari, fidoyilik va do‘stlik g‘oyalari tarbiyalanadi.

Ushbu asarlarda ot nafaqat yordamchi, balki hikoyaning markazida turgan asosiy qahramon sifatida ham paydo bo‘ladi. Bu esa bolaga voqealarni hayvon nigohi orqali ko‘rish imkonini beradi, bu esa axloqiy empatiya hosil qilishga xizmat qiladi.

O‘zbek adabiyotida esa, ot obrazlari ko‘proq xalqona-fantastik xarakterga ega bo‘lib, ular bolani sarguzashtga yetaklaydi, jasorat va sadoqat timsoli bo‘lib xizmat qiladi, qahramonni ruhiy va jismoniy sinovlarda qo‘llab-quvvatlovchi obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

Xudoyberdi To‘xtaboyevning *Sariq devni minib* asarida ot — bolaning sodiq hamrohi, shuningdek, faol syujet ishtirokchisi sifatida ko‘riladi. Bu obraz bola tasavvurida harakat, erkinlik va yangilikka intilish timsoliga aylanadi.

Ingliz adabiyotida otlar asosan realistik va psixologik chuqur talqinda aks ettirilsa, o‘zbek adabiyotida ular ko‘proq folklor ildiziga ega, lekin ayni paytda doimo tarbiyaviy -ma’naviy yuklama bilan taqdim etiladi.

Bunday obrazlarning bolalar ruhiy dunyosiga ta’siri, ularni axloqiy nuqtayi nazardan shakllantirishdagi roli beqiyosdir. Asarlarda ot obrazining mavjudligi orqali bolalar sadoqat, mehr-muhabbat, halollik va harakatdagi samara kabi qadriyatlarni o‘zlashtiradilar.

Xulosa: Ot obrazi ingliz va o‘zbek bolalar adabiyotida nafaqat badiiy obraz sifatida, balki axloqiy-tarbiyaviy vosita, ramziy timsol va sadoqat, jasorat, erkinlik kabi qadriyatlarining tashuvchisi sifatida katta ahamiyatga ega.

Ingliz adabiyotida, xususan *Black Beauty* va *War Horse* kabi asarlarda ot obrazining psixologik chuqurligi, emotsional ta’sirchanligi va ijtimoiy adolat g‘oyalarini targ‘ib etishdagi roli alohida ajralib turadi. Ot – voqealar markazidagi bosh qahramon bo‘lib, bolalarda empatiya va hayvonot olamiga mehr uyg‘otadi.

O‘zbek bolalar adabiyotida esa ot obrazi xalq ertaklari va fantastik asarlar orqali shakllangan bo‘lib, u sodiq do‘st, yo‘lboshchi va qahramonni sinovlardan o‘tkazuvchi kuch sifatida talqin etiladi. Bunday obrazlar orzular va sarguzashtga yo‘naltirilgan bolalar tafakkuriga mos bo‘lib, ularni jasorat, vafodorlik va harakatga undaydi.

Har ikki adabiy makonda ot obrazining mavjudligi — bolalar ongini shakllantirish, ularni go‘zallikni sevishga, hayvonlarga g‘amxo‘rlik qilishga va insoniy fazilatlarni qadrlashga undovchi muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ingliz va o‘zbek adabiyotida ot obrazining talqini turlicha bo‘lsa-da, maqsad va g‘oya jihatidan umumiylik — ya’ni bolaga ijobiy fazilatlarni singdirish, tarbiyaviy-estetik ta’sir ko‘rsatish niyatida uyg‘unlashadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sewell, A. *Black Beauty* / A.Sewell. – London: J.M. Dent & Sons, 1993. – 256 p.
2. Morpurgo, M. *War Horse* / M.Morpurgo. – London: Egmont UK Ltd., 2007. – 192 p.
3. To‘xtaboyev, X. *Sariq devni minib* / X.To‘xtaboyev. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1970. – 144 b.
4. Lewis, C.S. *The Chronicles of Narnia* / C.S. Lewis. – New York: HarperCollins, 2001. – 768 p.
5. Vohidov, E. *Tanlangan asarlar. 2-jild. Bolalar uchun she'rlar* / E. Vohidov. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2006. – 230 b.
6. O‘zbek xalq ertaklari / tuz. R. Juraqulov. – Toshkent: Cho‘lpon nashriyoti, 2011. – 256 b.
7. Blyton, E. *The Magic Faraway Tree* / E. Blyton. – London: Egmont Books Ltd., 2003. – 208 p.
8. G‘anieva, S. *O‘zbek adabiyotida obraz va timsollar* / S. G‘anieva. – Toshkent: Fan, 2010. – 320 b.
9. Karimov, A. *Bolalar adabiyoti: o‘quv qo‘llanma* / A. Karimov. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015. – 180 b.
10. Jabborov, M. *Adabiyotshunoslik asoslari* / M. Jabborov. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 276 b.